

СПЕЦИФІКА ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Інна Горіславська,

асистентка кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. В. З. Янчука

Національного університету біоресурсів та природокористування,
м. Київ

Ринок страхових послуг в українському аграрному секторі мав би зайняти важливе місце, проте ця сфера сьогодні є болочою та багато в чому не визначеною саме в правовому аспекті. Питання страхування як виду цивільно-правового договору розглядалося такими науковцями, як Д. Меєр, М. Александрова, А. Александров, В. Базилевич, К. Базилевич, Д. Біленчук, П. Біленчук, М. Клименко, Є. Білоусов, Р. Сабодаш, П. Захватихата, однак вони не приділяли належної уваги страхуванню у сільському господарстві, яке має багато особливостей, пов'язаних як із процесом виробництва сільськогосподарської продукції, так і наявністю та необхідністю державного регулювання у цій сфері. Така позиція узгоджується з думкою В. Базилевич та К. Базилевич про те, що важливим напрямом діяльності саме державних страхових компаній має стати захист економічних інтересів найуразливіших верств бізнесу до яких і належить сільськогосподарське виробництво [1, с. 5]. І хоча останнім часом цьому питанню приділяється увага [2; 3], не розв'язаних задач – достатньо.

Правове дослідження положень (ст. 979) Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, Закону України «Про страхування» (п. 16 ст. 6, пункти 11, 30, 35 ст. 7, ч. 2 ст. 7) та відповідних положень Закону України «Про державну підтримку сільського господарства в Україні» (ст. 10.1, 10.4) дає підстави стверджувати, що страхові правовідносини сільськогосподарських підприємств мають форму обов'язкового або добровільного та виникають на підставі договору; при цьому обов'язкова форма хоч і ґрунтується на законі, який зобов'язує визначених у ньому осіб у якості страхувальників укладати із страховиками договори у передбачених випадках, теж опосередковується договором страхування. Іншими словами, саме договір є основною правовою формою страхових відносин сільськогосподарських підприємств.

Метою цієї статті є визначення та дослідження особливостей договору страхування у сільському господарстві, а також їх права оцінка і характеристика.

Особливість договорів страхування у сільському господарстві пов'язана із принципами їх укладання полягає у комплексності таких правовідносин, поєднанні цивільно-правових засад договірних відносин та особливостей їх

суб'єктивного складу – сільськогосподарських підприємств. Оскільки предметом аграрного права є врегульовані нормами аграрного та традиційних галузей права, засновані на багатокладності форм власності та форм господарювання реальні суспільні відносини, об'єднані цілями, завданнями суб'єктів аграрного підприємництва (якими є сільськогосподарські підприємства), їх діяльністю з виробництва продуктів харчування та сільськогосподарської сировини [4, с. 11], є підстави стверджувати, що страхові правовідносини сільськогосподарських підприємств – це частина зовнішніх аграрних правовідносин, що входять до відповідного предмета правового регулювання. Таким чином, нарівні з загальною юридичними принципами, принципами, на яких укладаються відповідні договори страхування, є:

- принцип універсальності страхового забезпечення, що полягає у змісті ширини самої сфери страхового обслуговування, що визначається: колом страхувальників; колом об'єктів, які страхуються; колом страхових випадків [5, с. 75–76];
- принцип повноти страхового забезпечення, який полягає у співвідношенні страхової суми до вартості майна й співвідношенні страхового відшкодування до розміру реального збитку [5, с. 254];
- принцип вільного вибору страхувальником страховика;
- принцип врахування специфіки сільськогосподарського виробництва;
- принцип створення рівних умов господарювання для всіх суб'єктів аграрних майнових відносин;
- принцип поєднання методів дозволу, примусу та заборони у формуванні майнової основи господарювання та інші, що виділяються в юридичній літературі [6, с. 68–69].

Наступною особливістю договору страхування у сільському господарстві є його *предмет*. ЦК України (ст. 980), ст. 4 Закону України «Про страхування» визначають предмет договору страхування, до якого входить майнове страхування та страхування відповідальності. Під категорію «обов'язкове майнове страхування» у сільському господарстві підпадає: майбутній урожай, багаторічні насадження, цукрові буряки, тварини, земельні ділянки, що є предметом іпотеки (пункти 11, 30, 35 ст. 7 Закону України «Про страхування», Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень дер-

жавними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності» від 11.07.2002 р. № 1000).

Слід зазначити, що в даному випадку маємо штучно створену правову колізію між визначеною правовими нормами обов'язковістю страхування без встановлення юридичних санкцій і фактичним законодавчим примусом для здійснення процесу страхування кредитних ризиків на практиці.

До не обов'язкового майнового страхування можна віднести страхування продукції тваринництва, лісового господарства та рибальства від ризику загибелі (ст. 10.1.3 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства»).

Щодо страхування відповідальності у сільському господарстві, то сюди можна віднести страхування відповідальності сільськогосподарського підприємства за непогашення кредиту й екологічне страхування, об'єктом якого є використання засобів захисту рослин, мінеральних добрив тощо, використання та створення нових біологічно активних речовин і засобів біотехнологій тощо. На жаль, ці види страхування не є обов'язковими.

Сільськогосподарське підприємство, що виступає страхувальником у договорі страхування, має цілісну, комплексну правосуб'єктність, зумовлену статутною діяльністю, на яку, у свою чергу, впливає сезонність сільськогосподарського виробництва, а також використання ним земель сільськогосподарського призначення. Однією із складових комплексної правосуб'єктності сільськогосподарського підприємства є *цивільна правосуб'єктність*, що характеризує його як юридичну особу, яка має всі ознаки, характерні для таких осіб (статті 80–93 ЦК України) [7, с. 107–108]. Реалізуючи таку складову цивільної правосуб'єктності, як *майнова правосуб'єктність* (змістом якої є здатність до володіння та реалізації сукупності прав та обов'язків, що має сільськогосподарське підприємство стосовно певного кола майна) та *правосуб'єктність господарська*, сільськогосподарське підприємство стає суб'єктом договору страхування.

Згідно із ст. 3 Закону України «Про страхування» страхувальники мають право при укладанні договорів страхування інших, ніж договори особистого страхування, призначати фізичних осіб або юридичних осіб (вигодонабувачів), які можуть зазнати збитків у результаті настання страхового випадку, для отримання страхового відшкодування, а також замінювати їх до настання страхового випадку, якщо інше не передбачено договором страхування. Закон не забороняє присутності в одному страховому зобов'язанні декількох вигодонабувачів. У такому випадку частка страхового відшкодування, що припадає на кожного, повинна визначатися страховою угодою її сторін.

Пропонуємо своє бачення наведеної правової конструкції: сільськогосподарське підприємство виступає третьою особою (вигодонабувачем), на користь якої укладається договір

страхування між страховиком та органом виконавчої влади відповідного регіонального рівня за рахунок коштів відповідного бюджету. Таким чином, сільськогосподарський виробник не несе витрати на здійснення страхування, але може отримати суму страхового відшкодування.

Щодо нормативно-правових актів, які передбачають державну підтримку страхування сільськогосподарських ризиків, то тільки з 1 січня 2005 р. набрав сили Закон України «Про державну підтримку сільського господарства в Україні» від 24.06.2004 р., який передбачає компенсацію страхових платежів у розмірі 2,5 % страхового тарифу та 50 % франшизи від загальних 30 % страхової суми за рахунок Фонду аграрних страхових субсидій. Разом із тим слід зазначити, що з механізмом реалізації цього питання є багато проблем: неналежне фінансування законодавчих програм, несвоєчасне прийняття підзаконних нормативних актів урядом, порядок використання бюджетних коштів на передбачені кошти тощо. Позитивним кроком можна було б вважати прийняття закону про страхування у сільському господарстві, який так і залишається проектом, що визначає поняття «сільськогосподарське страхування», його суб'єктів, предмет, враховує багато специфічних ознак страхування саме у сільському господарстві.

Викладене дозволяє зробити **висновок**, що специфіку договору страхування у сільському господарстві визначають особливості, які стосуються принципів, на яких укладаються такі договори, окремих елементів договору, суб'єктивного складу та наявності нормативно-правових актів, що передбачають державну підтримку страхування сільськогосподарських ризиків. *Договір страхування за участю сільськогосподарських підприємств* визначити як комплексну угоду, за якою страховик зобов'язується у разі настання страхового випадку виплатити сільськогосподарському підприємству грошову суму, а сільськогосподарське підприємство (яке має комплексну правосуб'єктність та може бути як страхувальником, так і вигодонабувачем) зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору.

Література

1. *Базилевич В. Д., Базилевич К. С.* Страхова справа. – К., 1988. – 216 с.
2. *Якубович В.* Законодавче регулювання в галузі страхування сільськогосподарських ризиків – основні аспекти та потреба у реформуванні. – http://www.agroinsurance.com/files/acts_ua.pdf.
3. *Сосенко О.* Досвід страхування сільськогосподарських ризиків в Україні. – <http://www.fas.com.ua>.
4. *Аграрне право України / За ред. В. З. Янчука.* – К., 1996. – 560 с.
5. *Яковлев В. Н.* Страховые правоотношения в сельском хозяйстве. – Кишинев, 1973. – 321 с.
6. *Єрмоленко В. М.* Теоретичні проблеми аграрних майнових правовідносин. – К., 2008. – 188 с.
7. *Юркевич В. Ю.* Проблеми теорії аграрних правовідносин. – Х., 2007. – 496 с.

